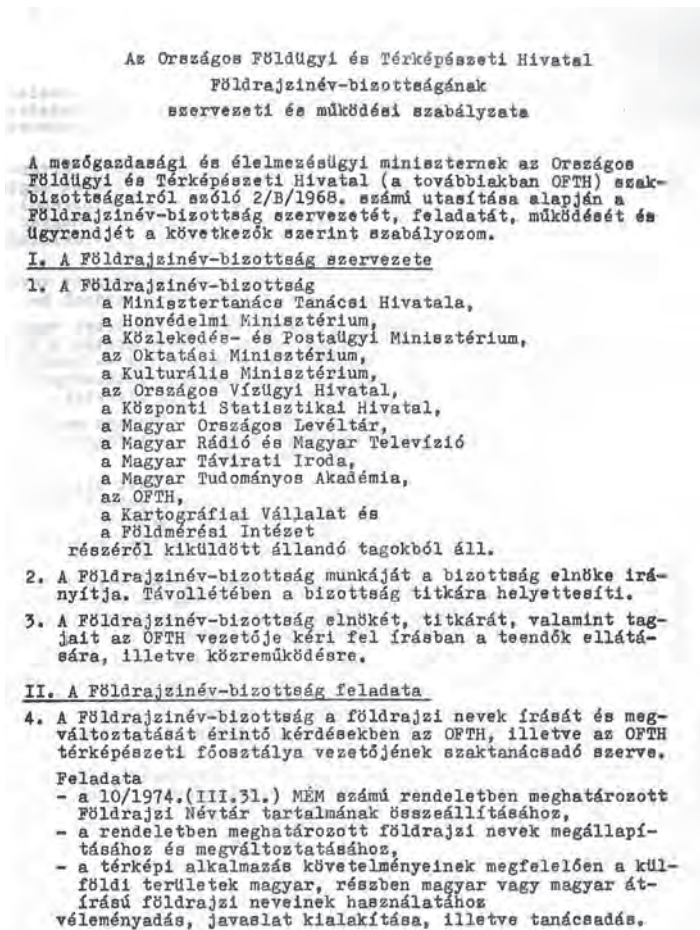

különülő bel- és külterületi településrészek ab ovo a MÉM, így a bizottság hatáskörébe kerültek.⁵ A jogértelmezés „melléktermékeként” jó munkakapcsolat alakult ki a Minisztertanács Tanácsi Hivatalával (MTH). Nemcsak a településrészek vonatkozásában lett kötelezettsége a Földrajzinév-bizottságnak (amivel a KSH képviselője is egyetértett), hanem az MTH és a KSH kérésére az államigazgatási neveket illetően is állandó szakértői feladatot vállalt magára, ugyanis odáig nem sikerült betölteni az 1954-ig működő Országos Községi Törzskönyvbizottság helyét, egy évtizedes vajúdas után sem állt fel az államigazgatási helynevekben illetékes testület, és szakértői véleményért már korábban is csak az FNB-hez tudtak fordulni. Az FNB-n belül így 1971-ben megalakult a Településnévi albizottság.⁶

Oly számos ad hoc jellegű, de haslasztást nem tűrő kérdéssel keresték az FNB-t, hogy 1972-ben az elnök, a titkár, a Kartográfiai Vállalat és az MTA Helyesírási Bizottsága képviselője részvételével intézőbizottság alakult. Mindkét albizottságnak beszámolási kötelezettsége volt a teljes üléseken.

A bizottság hatáskörének, illetve a földrajzi nevek megállapítása és nyilvántartása általános kérdéseinek jogszabályi rendezéséről szóló előterjesztések és tanácskozások sikertelenséggel felérő sikere a Földrajzi Névtár (sic!) tartalmáról és használatáról szóló 10/1974. (III. 31.) MÉM rendeletben öltött testet, vagyis teljesen megmaradt az ügy a tárca hatáskörén belül. Ágazaton kívüli szereplők (helyi tanácsok, közlekedésügy, vízügy stb.) és az FNB közti kapcsolat intézményesítése elmaradt, egyes névtípusokban az FNB véleményt adhat, de csak megkeresésre, alapelveként a külső szereplők döntései az irányadók. Előnye a

■ Részlet a Földrajzinév-bizottság 1975. évi szervezeti és működési szabályzatából (Forrás: Lechner Tudásközpont)

rendeletnek viszont, hogy nevesíti a Földrajzinév-bizottságot, kijelöli az OFTH-t a Földrajzinév-tár felelőseként, továbbá hogy számos (korábban „gazda nélküli”) névtípust illetően bevonja a helyi tanácsokat és igyekszik biztosítani a nevek tartósságát azáltal, hogy a megváltoztatásukat csak számos nyelvi és kulturális szempont figyelembevételével engedi. E rendelet következményeként adta ki az OFTH elnöke 1975-ben az FNB szervezeti és működési szabályzatát (nyolc évvel az ÁFTH megszűnése után!), ebben az FNB-t „az OFTH, illetve az OFTH térképészeti főosztálya vezetőjének szaktanácsadó szerve” definícióval határozta meg. Egyéb vonatkozásokban szentesítette a gyakorlatot, beleértve az FNT összeállításában

5 A tanácsokról szóló 1971. évi I. törvény végrehajtási rendelete.

6 Tagjai a Minisztertanács Tanácsi Hivatala, az Építésügyi és Városfejlesztési, a Közlekedés- és Postaügyi, Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium, a Földmérési Intézet, a Kartográfiai Vállalat, az MTA Nyelvtudományi Intézete és Helyesírási bizottsága, a Magyar Néphadsereg Térképészeti Intézete és az Országos Levéltár egy-egy képviselője voltak.

való közreműködést is. Érdekes ellentmondás a rendeletben, hogy a 4. § (2) szerint „a hivatalos kiadványokban” az államigazgatási neveken kívül a legtöbb névtípust a „Földrajzi Névtárban foglaltak szerint kell használni”. Vajon milyen típusú hivatalos kiadványokat kell ezen érteni, amelyekre egy MÉM-rendeletnek hatálya van? Hogyhogy egyszerre van meg a rendeletben az, hogy az FNT neveit kell használni, és az is, hogy más ágazatok névhasználata az irányadó, holott köztudott volt, hogy pl. víznevek esetében az összefésülés nem történt meg. Valószínűleg az FNT integrátori szerepéhez fűzött erős optimizmus is meghúzódott a megszövegezés hátterében.

1978 végén Radó Sándor a nyugállományba vonulása miatt megvált a Földrajzinév-bizottság elnöki tisztségéről, utódjául az OFTH elnöke Földi Ervint nevezte ki. A bizottság titkárra Tolnay Lászlóné, az OFTH munkatársa lett.

A Földrajzinév-tár II. és az 1:10 000 méretarányú topográfiai térképek névírasi szabályzata

Mind a hatályban lévő rendeletek, mind a nagy ütemben zajló 1:10 000 méretarányú topográfiai térképezés támasztotta gyakorlati követelmények, mind az UNGEGN ajánlásai a *Földrajzinév-tár* minél gyorsabb kiteljesítését ösztönözték.⁷ Valóban, minél nagyobb méretarányról volt szó, annál kaotikusabb volt a helyzet. Kvázi hivatalos névnek számítottak széles körben a kataszteri térképek adatai, bár azokat eleve a telekkönyvi egységek megnevezésére határozták meg, és csak hozzávetőleges egyezőséget mutattak a valós névhasználattal. Vizsgált korszakunkban a százéves múlta visszatekintő kataszter egységei számos helyen köszönőviszonyban sem voltak már a két vagy három földosztáson, kollektivizáláson és tagosításokon átesett területek fizikai, tulajdoni és földhasználati viszonyaival, amelyeknek társá-

dalmi tükre valójában a megnevezés, a földrajzi név.

1971-ben megjelent a fontosabb táj-, domborzati és vízneveket tartalmazó I. kötet.⁸ Már ennek megjelenését megelőzően elkezdődtek a névtár bővített verzióját előkészítő tanácskozások, amelyek az adattartalom, az illetékességi viszonyok és a közzététel lehetséges módjait, a térképi alapok méretarányát, nem kevésbé a munkafolyamatok, a finanszírozás és az apparátus körüli kérdéseket vitatták meg. Az nyilvánvaló volt, hogy teljes, tehát csak a legnagyobb méretarányokban ábrázolható tereptárgyak neveire is kiterjedő névjegyzék meghaladja a belátható időbeli és szervezési kereteket, ahogy a belterületi utca- és más közterületnevek hiánytalan begyűjtése és feldolgozása is. Az utóbbiak rendelkezésre álló forrásait a szakértők különben is meglehetősen bizonytalanoknak ítélték. Földi Ervin – hivatkozással más országok névtáaira – szükségesnek tartotta, hogy a térképkészítők egységes, minden (adott méretarányban használandó) névtípusra kiterjedő névjegyzék birtokában lehessenek, függetlenül attól, hogy a különböző szabályok mely intézményeket jelöltek meg a bizonyos típus (pl. víznevek, településrészek) nyilvántartásának vezetésével. Kérdéses volt a terjedelmes nyilvántartás intézményi helye. Többen a KSH-t, mások a földhivatalokat képzelték el a szerepkörben. Az intézményi keret nyilvánvalóan kihatással lett volna az adatállomány részletességére, a megyei vagy a járási földhivatalok valóban az alaptérképek méretarányában (1:1000–1:4000) tudtak volna felméréseket végezni, egy központi szerv esetében csak a közepes méretarányok jöhettek szóba.

Az előkészületek jegyében zajlott 1971 márciusában a Geodéziai és Kartográfiai Egyesület szervezésében az ágazat valamennyi érdekeltjének nyilvánossága előtt zajló nagy, *A földrajzi nevek gyűjtése és használata topográfiai térképeken* című háromnapos ankétja, amely

7 UNGEGN = United Nations Group of Experts on Geographical Names [Egyesült Nemzetek Földrajzinév-szakértői Csoport], <https://unstats.un.org/unsd/ungegn/>

8 MIKESY GÁBOR: Egységesítés a földrajzi nevek használatában. Szemelvények a Földrajzinév-bizottság történetéből, 1960-as évek. *Catastrum*, 8. (2021) 3:52–64. (= MIKESY, 2021).

az interdiszciplináris megközelítés szép korai példája volt. A helynevek névélettani és a magyar helynévadás sajátosságainak kérdéséről Papp László nyelvész, a helynévgyűjtés módszertanáról, a nyelvjárási kérdésekről, a térképi névhasználat nyelvi vonatkozásairól Végh József (mindketten irányító szerepet vittek a nyelvészeti névgyűjtés szervezésében), a nevek történelmi vonatkozásairól pedig Györffy György tartott előadást és irányította a vitát. Az FNB munkájába és terveibe Földi Ervin, a helyesírási kérdésekbe Hőnyi Ede bizottsági tagok avatták be a közönséget. A két nyelvész jelenléte utal arra, hogy az akkori koncepció a minél nagyobb méretarányban való megvalósításra és a nyelvészeti mintákat követő terepi névgyűjtésre, névkezelésre hajlott.

Nem választható el a *Földrajzinév-tár* elvi és gyakorlati kérdéseitől, hogy az OFTH az Egységes országos térképrendszer (EOTR) szabályzata névírasi fejezetének megszövegezésére az FNB-t kérte fel. A Bene Andrásból, Földi Ervinből, Hőnyi Edéből, Mélykúti Mihályból és Végh Józsefből álló munkabizottság által előkészített és az FNB által elfogadott szabályzat az első modern, a szakmai gyakorlatot tudományos alapozásra építő névírasi utasítás a szakma történetében, amelyen nem lehet nem észrevenni a nyelvészeti névgyűjtések célkitűzéseinek hatását.⁹ Először is leszögezi, hogy – a néhány speciális eset kivételével – minden nevet meg kell írni. Mikrotoponímiai vonatkozásban az útmutatások egyértelműen a hibás gyakorlat, illetve a korábbi utasítás kritikájaként értékelhetők.¹⁰ Néhány lényeges pont:

- A térképen a helyi lakosság által használt neveket kell megírni. Adatközlőnek a területet jól ismerő, lehetőleg helybéli születésű lakosokat kell felkérni. A térképekre nem kerülhetnek a topográfus vagy történelmi kutatások által konstruált, rekonstruált nevek, mint pl. *Kötény-halom* > *Köttöny-halom*.
- A neveket sem kiegészíteni, sem megcson-

kítani nem szabad. Az ún. névtest minden körülmények között megőrzendő. Tehát az olyan földrajzi neveket, amelyekhez nem tartozik földrajzi köznévi (pl. dűlő, szántó, oldal, hegy stb.) magyarázó szándékkal földrajzi köznévvvel ellátni tilos (pl.: *Rét feletti* és nem *Rét feletti-dűlő*).

- A kataszteri térképek neveit a helyszínen ellenőrizni kell, a már nem ismert neveket nem szabad feltüntetni.
- A víznevekben is a helyi lakosság által használt neveket kell feltüntetni, sőt, a vízügyi hatóság nevei, ha eltérőek, csak másodsorban, zárójelben tüntetendők fel. A *Földrajzinév-tár I.* névadatai hivatalosság tekintetében megelőzik az ágazati térképeket.
- A nemzetiségi nevekkal kapcsolatban két lehetőséget kínál: a magyar hangjelölés szerinti (fonetikus) átírást (pl. *Szoneberg*, nem *Sonnenberg*) vagy – sajnos – az elhagyást. A tükörfordítás viszont kerülendő.
- Helyesírás tekintetében a FÖNMÍSZ az irányadó.¹¹
- A különféle kiadványok névrajzi adatait csak kellő kritika után szabad a térképeken feltüntetni, pl. egy menetrendi adat nem lehet településrész nevének forrása.
- A földrajzi nevekbe kerülő családneveket – a helyi ejtést figyelmen kívül hagyva – hitelt érdemlő forrás vagy okmány alapján rendeli feltüntetni.

A *Földrajzinév-tár*ra 1971 derekán Földi Ervin kész tervezetet tett a bizottság elé. Mivel az OFTH a Földmérési Intézetet bízta meg az új Egységes országos térképrendszer (EOTR) szabályzata jelentős részének kialakításával, egyúttal lehetőség nyílt a földrajzi nevek rendezésének előmozdítására. Elképzelése szerint két pilléren alapult volna a *Földrajzinév-tár*: egyrészt azon a részletes névgyűjtésen, amit az MTA Nyelvtudományi Intézetében szervez-

9 Útmutató az 1:10 000 méretarányú topográfiai térképek készítéséhez az 1960. évben kiadott jelkulcs alkalmazására. Bp., 1972.

10 Komplex utasítás az 1:10 000 méretarányú topográfiai térképek készítéséhez. Bp., 1966.

11 A földrajzi nevek és megjelölések írásának szabályai. Kidolgo. és összeáll.: FÁBIÁN PÁL – FÖLDI ERVIN – IFJ. HÖNYI EDE. Bp., 1965 (= FÖNMÍSZ).

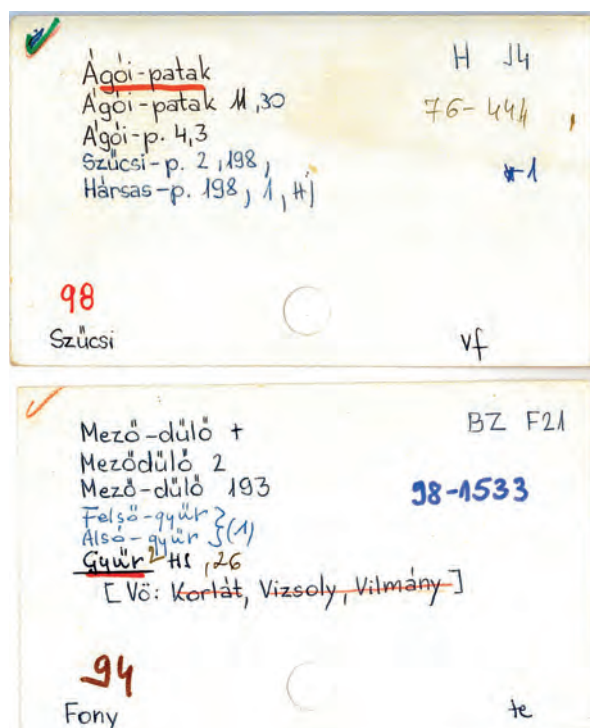
nek. A tervezet készítésekor ezekből még csak a Zala megyei kötet jelent meg, mindenesetre annak anyaga nagy bizakodással töltötte el a szakembereket a térképi felhasználás területén.¹² Földi az előterjesztés mellékleteként két Zala megyei járás mintanévtárát mutatta be.

A topográfiai térképeken túlmutató, a magyar kultúra egésze szempontjából hátrányos fejlemény, hogy sok próbálkozás ellenére sem jött létre a nyelvészeti névgyűjtés és térképészeti ágazat között az intézményes együttműködés. Ennek egyik oka az, hogy a kor katonai biztonságpolitikai követelményei miatt az OFTH nem engedélyezhette topográfiai térképek kiadását a civil szféra számára, a másik oldalról viszont nem volt igény a precíz lokalizációra. A későbbiekben az is világossá vált, hogy a nyelvészeti névgyűjtés tempója nem tudta követni a 70-es években lendületesen zajló topográfiai munkákat.

A másik pillért az az 1:25 000 méretarányú topográfiai térképsorozat jelentette volna, amely a katonai topográfusoknak a szakzsargonban *Új felmérés* címet viselő, azokban a hónapokban polgári felhasználásra alkalmassá tett (azaz földrajzi koordinátáitól és néhány érzékeny térképi tartalomtól megfosztott) változata volt. A topográfiai térképekről községenkénti vázlatokat készítettek pauszon minden jelentősebb határvonal és egyéb kontúr (vizek, vasútvonalak stb.) feltüntetésével, hozzá névjegyzéket készítettek a releváns források (így az említett nyelvészeti névgyűjtési kötet, topográfiai térképek, helységnévtárak, vízügyi térképek, menetrendek stb.) adataival. A munkatérkép fénymásolatát elküldték a helyi tanácsoknak jóváhagyás, illetve kiegészítés, törlés, helyes lokalizálás céljából. Az előkészületi munkák során ugyanis az a vélemény nyert teret, hogy az – úgymond – helyi jelentőségű neveket illetően (tehát amelyekre vonatkozóan nem léteznek országos nyilvántartások, mint például a helységnévtár, menetrendek, vizek) a helyi tanácsok illetékesek, és mivel a községenkénti helyszínelés meghaladta volna az

erőforrásokat, a postai úton való lebonyolítás mellett döntöttek. A beérkezett anyagok nyelvészeti felülvizsgálaton esnek át (lényegében a köznyelvi névalakok meghatározása a nyelvjárásiakkal szemben és a helyesírási elvek érvényesítése), amelyet a tervezet szerint az MTA Nyelvtudományi Intézetének szakértői ellenőriznek, majd az FNB hagy jóvá. A két zalai járás mintaanyagát egyébként a helyi szervek valóban több tucat új, korábban sehol nem adatolt, ám jelentősnek ítélt névvel egészítették ki.

Már az első konkrét tervezetet látva többen szkeptikusok voltak az ambiciózus terv megvalósíthatóságát illetően, illetve hogy a polgári topográfiának egyáltalán szüksége van-e 1:100 000 méretarányúnál nagyobb részletességű névrajzra. Egyelőre nincs forrásom az 1971 és 1975 közötti történések részletezéséhez, mindenesetre a jogszabályi felhatalmazás utáni első, 1975 közepi ülésen Földi Ervin egy lényegesen szerényebb, 1:100 000 méretarányú

■ Névkartonok. Mintegy 60 ezer kartonra jegyezték fel a névváltozatokat. Többször négy-öt változatról kellett döntenie az egyeztetések során (Forrás: Lechner Tudásközpont)

12 Zala megye földrajzi nevei. Szerk.: PAPP LÁSZLÓ – VÉGH JÓZSEF. Zalaegerszeg, 1964.

munkatérképekkel dolgozó tervezeteket mutatott be az OFTH döntésére hivatkozva, amely már az év folyamán 1:150 000-re csökkent, hogy a már ebben a méretarányban készen meglévő térképi alapokkal lehessen dolgozni. A tervezet szerint a legtöbb operatív munkát (forrásfeldolgozás, térképvázlatok és névjegyzékek készítése stb.) a Kartográfiai Vállalat végzi, a munkamenetre vonatkozó szabályzó, kiválasztó, ellenőrző és egyeztető tevékenységeket pedig a Földmérési Intézet. Utóbbi terjeszti az FNB elé a tisztázott névanyagot is. A fő forrásokat az FNT I.-en túl az 1:10 000 és 1:25 000 méretarányú topográfiai térképek, a nyelvészeti névgyűjtések, a helységnévtári és népszámlálási anyagok, a menetrendek, a turista- és várostérképek, továbbá az Országos Vízügyi Hivatal térképei képezték. A kartonokra minden adat felkerült, a munkatérképekre (a szakzsargonban névtervre) azonban csak egy erősen szűrt, jó esetben a térképi helyet maximálisan kihasználó mennyiség, bizonyos prioritásoknak megfelelően. Ilyenek voltak a lakott helyek 10 fő fölött, a jelentősebb természetföldrajzi tereptárgyak, de maga a névalak hossza is a válogatás szempontjaként szerepelt. A változatok közti válogatás és az egyeztetések fázisa következett, különösen a vízügygel és helységenként a tanácsokkal. Az utóbbi során meg kellett határozni a kiemelt névváltozatot, pontosítani a lokalizálást és felírni „a jelentőségénél fogva az Fnt.-be kíváncszó”, de az előkészítő fázisokban elő nem kerülő neveket is. 1976-ban az FNB munkabizottságot jelölt ki a megjelenés előtt álló kötetek neveinek tételes átvizsgálására. Tagjai az OFTH, az MTA Helyesírási Bizottság, a Kartográfiai Vállalat, a Központi Statisztikai Hivatal, az MN Térképészeti Intézet és az Országos Vízügyi Hivatal képviselői lettek. Az FNB által jóváhagyott névanyag a *Magyarország földrajzinév-tára II.* címet viselő, 19 megyei kötetből álló sorozatban jelent meg 1977 és 1981 között, és összességében csaknem

65 ezer nevet tartalmaz. A nevek ábécérendben is, helységenként is, községhatáros térképi melléklettel tájékoztatják az olvasót. A kötetek kiadásával kapcsolatos teendőket – ahogy az előkészítő munkák jelentős részét is – a Kartográfiai Vállalat végezte.

Az eredmény nem teljesen váltotta be a tervezett célokat. A szűk térképi hely miatt a vártól is több kompromisszumot kellett hozni, a hegyvidékeken sokszor a szelektálás ellenére a teljes névalakoknak a közigazgatási határon belüli elférése okozott gondot a lokalizáció rovására (példa erre Bükkzsérc, Szilvásvár ad stb.). Azonos vagy csaknem azonos névalakok esetében gyakran akkor is csak az egyiket rögzítették, ha különböző jelleget takarnak: Nyírmártonfalván a *Csizmaszártanya* és a *Kö-*

FÖLDRAJZINÉV-TÁR 1:150 000

Helysége: ... megye
Egys. ... járás (városkörnyék)
Bükkzsérc ... község (város)

A forrásokban talált név	Forrás	Jelölés	Helysége	Kiemelt név	Helyi javaslat	FNB-döntés
[Kövágó - tó] Csipkés - verő - tó + + Csipkési - verő + + Csipkés + Csipkési - - erdő [Évő - Hevenyárgyos]	2 198	d te	E 41	Kövágó - tó	Csipkés	+ Csipkés v: 49
Köves - tó Pajlátsó Nagy - Pajlátsó [Évő - Tepsis]	2 198	d te	E 40	Köves - tó	Pajlátsó	+ Pajlátsó v: 107 →
Lénárt Lénárttanya Lénárt - tanya	2 198	kt te	E 41	Lénárttanya	Lénárt	+ Lénárt
Pösvári - pász. Pösvártanya	2 198	kt te	D 40	Pösvártanya	Pösvárpuszta	+ Pösvárpuszta
Répasí - tanya Répasí tanya Répasí - tanya	10 17	kt f	E 41	Répasí tanya	Répasítanya	+ Répasítanya
Salvus - forrás [a furdától E - 10]	198	f	—	Salvus - forrás	Salvus - forrás (Köves - tanya)	1981

■ Névegyeztetési úrlap, Bükkzsérc. A helyi egyeztetések jelentősen befolyásolták a Földrajzinév-tár II.-be kerülő neveket (Forrás: Lechner Tudásközpont)

kényes mint külterületi lakott helyek „győztek”, a *Csizmaszár* és *Kökényes* dülőnevek csak mint változatok maradtak meg a kartonokon, pedig egy dülőnév nem is változata egy tanyaénak.

Fordított előjelű helyzetek is akadnak: az 1300 hektár kiterjedésű Csongrád megyei Pitvaros, a Fejér megyei Beloianisz (454 ha) és Úrhida (725 ha) anyaga mindössze egyetlen névből áll. Ilyenkor különösebb vizsgálat nélkül kijelenthető, hogy a munkafolyamat valamelyik fázisában nem a kellő gondossággal készült az anyag.

Ugyancsak Nyírmártonfalván a *Bodzás-ér*

Ugyancsak Nyírmártonfalván a *Bodzás-ér*

és *Létai-ér* esetében valóban a helyben használt név írta felül a 2. sz. mellékfolyás, 4. sz. mellékfolyás alakokat, a Pest megyei *Maglódi (17.)-csatorna* féle alakok azonban inkább kompromisszum eredményei, a helyi javaslat ugyanis *Maglódi-patak* volt. A vízfolyások esetében volt a legtöbb alaki eltérés települések között is, és a vízügyben használt alakok között is. „Ha a helyi egyeztetés során egyöntetűen eltérő elnevezésről szereztünk tudomást, akkor azt az illetékes vízügyi igazgatósággal egyetértésben vettük figyelembe” – olvashatjuk a kötetek bevezetőjében (FNT II.: 5.). Az FNT II.-ben igen alacsony a kisebbségi nyelvű nevek száma, és azok is fonetikusán átírt formájukban állnak: *Hervackikercsi* (< *Hrvacki krči*, Felsőcsatár), *Gornyszlogi* (< *Gornji slogi*, Horvátlövő), *Sloszberg* (*Schloßberg*, Mecseknádasd), *Najeszfeld* (< *Neues Feld*, Ófalu), és semmilyen jelzés nem különíti el ezeket a magyar nevektől. Mindenféle gondosság ellenére becsúsztatható egy-egy téves lokalizálás, pl. a salköveskúti *Cikotai-erdő* adatai Acsádnál szerepelnek, vagy helytelenül felvett családnévből származó nevek, pl. *Montághi út* helyett *Montághy út* (Nagybánhegyes), ugyanis *Montágh* a névadó család neve.

Az FNT II. így sem a nevek mennyiségében, sem a lokalizáció pontosságában nem hozhatott áttörést. Igazán értékelni négy szempontból lehet. A nevek interdiszciplináris megközelítését, filológiai szempontokat sikerrel honosított meg egy inkább primer adatok kezelésével foglalkozó szakmában. Azok a névalakok, amelyeket az FNT-ben regisztráltak, túlnyomó többségükben nyelvileg, helyesírásilag helyesek, jó mintául szolgáltak, a köteteket jó segédletként, kézikönyvként használták a térképes berkekben. Továbbá egy nagy ívű folyamat középső állomásaként kiváló módszertani gyakorlat volt a nagyméretarányú FNT elkészítéséhez (a források minősítéséhez, a helyi gyűjtőmunkákhoz, a résztvevők felkészítéséhez stb.). Végül nem feledkezhetünk meg arról a több ezer névről, amelyeket az FNT II. helyi egyeztetései alkalmával először jegyeztek fel, pl. *Bátyán Zongor*, *Bócsán Samutelek*, *Bárnán Cikorás*, *Erdőkür-*

tőn Nádasi, *Nagy-Jama*, *Zsellér-föld*, *Cserhát-surányban Vicsi-hegy* stb.

A kötetek szerkesztésével párhuzamosan számos újabb helyesírási nehézség jelentkezett, különösen a kettőnél több tagú nevek írásmódját tekintve (*Róka-hegyi-dűlő*, *Köves-parti-erdő*, *Telek aljai-rét*, *Kutasi csapás-mellék* stb.). A bizottság tagságát – jóllehet a FÖNMÍSz tulajdonképpen bizottsági „termék” volt – eleve megdöbbenették az FNT II. mintaanyagának az akkori szemnek szokatlan névalakjai a rengeteg kötőjellel, és hogy ugyanazokat a szó szerkezeteket másképp kell írni a földrajzi jelleg és a nyelvi szerkezet függvényében. Ráadásul a helységnevtárak mintegy 16 ezres településrészi névállo-mánya – amely 1969 óta a bizottság hatáskörébe tartozott – oly bonyolult, névnek alig felfogható bejegyzésekkel is szolgált (*Tűzberek-Micsurin Tsz-tanya 2.*, *Malom környéke*, *Bartahalmontúli tanyák* stb.), ami szétfeszítette az akkori szabályozás kereteit. Többen kifogásolták azt a gyakorlatot, hogy a *Németh+tanya* típusú neveket egybeírják, ha utcás elrendezésű településrész, de kötőjellel, ha egyedül álló tanya. Felmerültek a földrajzi nevek helyesírása radikális átalakításának ötletei, alapvetően az egyszerűsítés célját szem előtt tartva (pl. a teljes tulajdonnév egybeírása vagy éppen minden elem különírása nagybetűs kezdéssel). Radó még az akadémiai helyesírásról való leválást sem tartotta volna lehetetlennek. Először Takács József készített előmunkanyagot, amelyben a közszói helyesírás alapú (lényegében a két világháború között a katonai térképészetben használt) megoldásokat elevenítette fel. Ezt éppen a magyar helyesírás egysége, az akadémiai helyesírásnak való megfelelés érdekében vetették el (1972). A bizottság instrukciói alapján Hőnyi Ede által 1973-ban kidolgozott, a magyar és részben magyar helységnevek és részeik helyesírásával foglalkozó munkaanyag már elmozdult a településnevek egységes és egyszerűbb, az általános egybeírás elvén alapuló írásmódja felé, a korábban bizonytalan írásmódú típusok közül megjelenik ebben *Budaháttanya*, *Horváthpuszta*, *Vénkakastanya*, *Felsőrészvízköz*, *Kőszénbányatelep* stb. Az akkori bizottsági iránymutatás szerint 1975-re a Fábíán–Földi–Hőnyi szerzőhármassal átfogóbb

javaslatot készített el, amelyben egységesen egybeírandóak a településrészi földrajzi köznevekkel (bokor, falu, major, szállás, telep, vár, tanya, telep stb.) alakult nevek (pl. *Kistelekibokor*, *Madarasiszállás*, *Sárhátkülsőtanya*), egyben kiterjesztette az egybeírást a számos egyéb földrajzi jellegű helyből lakottá váló helyek nevére: *Búzaberkidülő*, *Tótokföldje*, *Papvásáriszülőhegy*, *Nagybocskaikert*, *Bablevescsárda*, *Kossuthmalom*. Itt már a kötőjeles és a különírás esetei számítanak kivételnek: *Nagy János-major*, *BKV-telep*, *Ábrányi úti dűlő*, *Bánkúti Kísérleti Gazdaság* stb.

A bizottság néhány apróbb pontosítással elfogadta a tervezetet és azt az MTA Helyesírási Bizottsága és a KSH használatára átadta. Pontjai a későbbiekben kis változtatással az akadémiai helyesírásba is bekerültek, de a Helyesírási Bizottság előre jóváhagyta, hogy az FNT köteteit már ezeknek az elveknek a figyelembevételével szerkesszék.

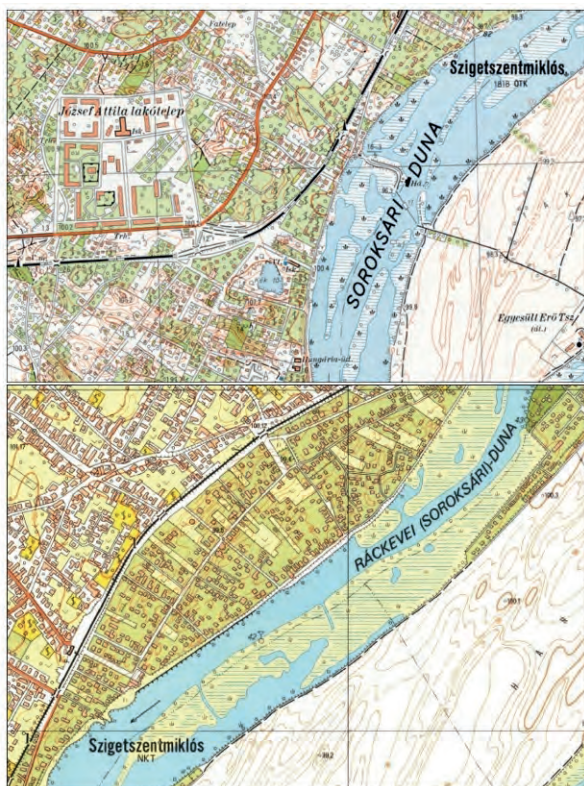
Egyedi döntések

A közigazgatás különböző szintjein felmerült földrajzinév-változtatások kérdése az 1970-es évek elejére már rendre megtalálta a bizottságot.¹³ Ezek egyik tipikus példája, egyben korlenyomat a Csepel-sziget melletti kisebbik Dunaág esete. A korábbi térképeken rendre *Soroksári Duna*, *Soroksári Dunaág* (ritkábban *Csepeli Dunaág*) felirattal azonosított, ám a köznyelvben általánosan a kevésbé distinktív *Kis-Duna* névvel emlegetett víz átnevezésére indított kampányt a Ráckevei járás vezetősége. A térségnek az alapvetően a Dunára építő új turisztikai és üdülőterületi fejlesztési koncepciója keretében szerették volna elérni, hogy *Ráckevei-Dunaág* legyen a hivatalos név. Érveik között szerepelt, hogy a víz 80%-ban a Ráckevei járás területén folyik, hogy Soroksár már nem önálló település, a vízparti települések közül Ráckeve a legjelentősebb stb. A bizottság és a felkért szakértők első körben nem tartották időszerűnek a javaslatot, mondván, hogy a földrajzi nevek állandósága érdek, szerepüket úgy tudják betölteni,

és a „soroksári” jelző mögött hosszú évtizedek hagyománya áll, így szerepel a térképek többségén, és a vízügyi szervezetek is ezt használják. Ezzel szemben a „ráckevei” jelzőnek sem hagyománya, sem ismert előfordulásai nincsenek, tulajdonképpen nem létező változat. Az leginkább az akkori igazgatási állapotra utalna, márpedig a bizottság nem szeretne mintát szolgáltatni arra, hogy az igazgatási egységek változásával jelentős nevek is megváltozzanak. Éppen az ellenkezője kívánatos, ahogy a *Mosoni-Duna* is megtartotta a nevét Moson megye megszűnése után is. Viszont az előfordulások jelentős százalékában található szóvégi „-ág” köznevet feleslegesnek és problematikusnak ítélték, legyen *Soroksári-Duna*. Később a ráckeveiek javaslata megjárta a felsőbb párt- és állami szinteket, egyszersmind intenzív médiamegjelenéssel (sajtó, tévé, rádió) népszerűsítették a kívánt névalakot. Bár a 15. ülésre (1971. március 31.) kiküldött előterjesztés határozati javaslatot tartalmazott a *Soroksári-Duna* alak rögzítéséről, az ülésen – amelyen részt vett a járási vezetőség is – már többen engedtek az érezhető nyomásnak. Hónyi Ede javasolta, hogy a „Soroksári” névhez ragaszkodni kell, de megfontolható egy kettős névalak a *Tatai (Öreg)-tó* mintájára: *Soroksári (Ráckevei)-Duna*, de végül – az FNB története során meglehetősen ritka, több fordulószavazás után – a fordított sorrendű *Ráckevei (Soroksári)-Duna* alak győzött, és tartja a pozícióját mind a mai napig.

A Kiskunfélegyháza és Kiskunmajsa között fekvő *Jászszenzlászló* névváltoztatási kérelmét *Kiskunlászlóra* elsősorban az motiválta, hogy nem a Jászságban, hanem a Kiskunságban van. A településnévi albizottság több külső szakértő véleményével egyetértve nem javasolta a névváltoztatást. Indoklásában kiemelte, hogy a jász népvét tartalmazó előtag valóságos történelmi kapcsolatokra utal (ezt előzetesen példásan feltárták), az előtag már a törzskönyvezés előtt is használatban volt, továbbá nem kívánnak precedenst teremteni a hasonló indokokkal való névváltoztatásokra (pl. *Kun-sziget Győr-Sopron* megyében van, *Kunte-*

13 Emlékeztetőül: a bizottság működésének legkorábbi szakaszában a saját feladatköréből adódó átfogó rendezések (helyesírás, országnevek, fontosabb táj- és természetföldrajzi nevek) határozták meg a bizottság munkáját. MIKESY, 2021.

■ Soroksári vagy Ráckevei? A Duna-ág megnevezése a hazai (1960-as évek) és EOTR (1970-es évek) 1:10 000 méretarányú topográfiai térképeken (Forrás: Lechner Tudásközpont térkép-tára)

lep Somogyban, Kunágota Békésben stb.). Kimondták, hogy a korábbi állapotra utaló néprajzi vagy földrajzi tartalmú elnevezések a magyar államigazgatási helynevek legvédehetőbb csoportját alkotják. Megvédték a „szent” névelemet is, mert csak azzal együtt egyértelmű, hogy Szent László királyról van a község elnevezve. Megjegyzendő, hogy 1950 körül inkább a „szent”-ektől való megszabadulás tendenciája mutatható ki: *Püspökszenterzsébet* > *Erzsébet*, *Koháryszentlőrinc* > *Nyárlőrinc*, *Kajászszentpéter* > *Kajászó* stb.

A fentiekhez hasonlóan nem támogatta a bizottság a Mendéhez tartozó *Pusztaszentistván* átnevezését *Mende-Istvántelepre*. Nem gördített akadályt viszont a bizottság azon kérés teljesítése elé, amikor a Sarródkhoz tartozó két, több száz lelkes és utcás elrendezésűvé fejlődött településrész, *Mekszikipuszt*a és *Nyárosmajor* (egyes forrásokban *Mexikópuszt*a és *Nyárosmajor*) kérte nevének megváltoztatását *Fertőújlakra* és *Nyárligetre*. Mindkét település sérelmesnek

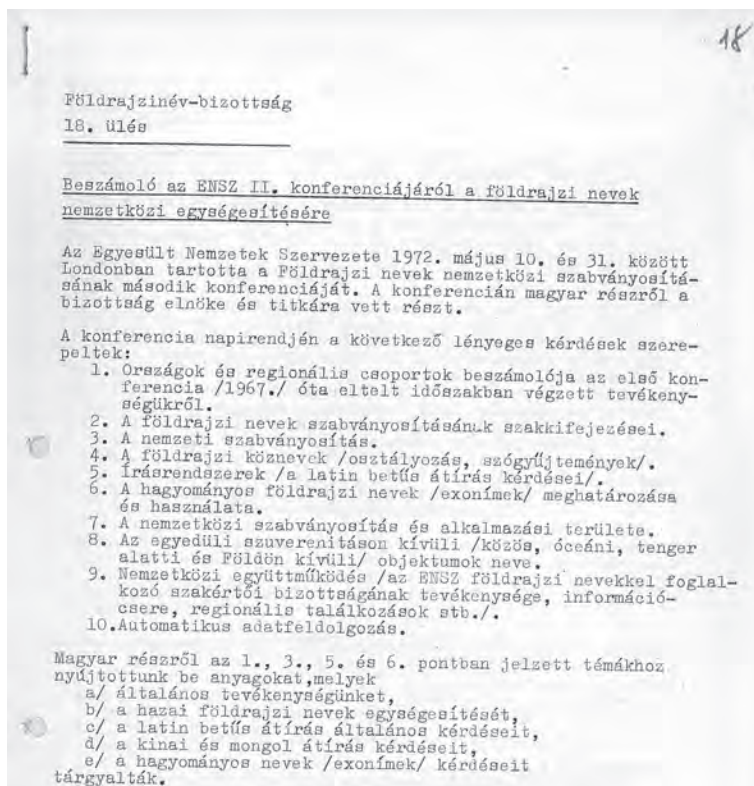
találta nevének második tagját, amely az uradalmi időkre, a cselédvilágra emlékeztette őket és a környezetüket. A „*Meksziko*” résztől pedig magyartalanságára és a kulturált élettől való távolságot felidéző jelentésére hivatkozva akartak megszabadulni. A bizottság ugyan mindkét javasolt formát mesterkéltnek, kevésbé jellegzetesnek tartotta, a *Nyárosmajor* esetében tett egy kísérletet a *Nyárasd* alak elfogadtatására, de végül mindkettőt a kért formában fogadták el. A Mesterihez tartozó *Intapuszt*a hasonló indokok alapján – mezőgazdasági telepből gyógyintézet alakult – kívánta a pusztát utótagot ligetre cserélni. A bizottság első körben nem látta indokoltnak a névváltoztatást, rámutatva arra a sok tucat *-puszt*a utótagú településrészre, amelyek a megváltozott körülmények között is viselik hagyományos nevüket, és a későbbiekben sem támogatta a sematikus *-liget* felvételét. Az *Intaháza* nevet maga a bizottság ajánlotta az előterjesztők figyelmébe, és miután azt elfogadták, hivatalossá is lett. Megközelítőleg két tucat község és településrész új nevének vagy névváltoztatásának tárgyalására van több-kevesebb adat a jegyzőkönyvekben ebből a korszakból – nem beszélve a pusztán helyesírási változtatásokról –, többek közt *Bátorliget*, *Verőcemaros*, a győri *Adyváros*, *Esztergom-Kertváros* stb.

Nemzetközi tevékenységek

Földi Ervin már 1967-ben részt vett az első ENSZ Földrajzinév-egységesítési Konferencián (United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names) Genfben, és elkezdte a konferencia témacsoportjaiban (pl. az exonimák jegyzéke, a nem latin betűs nevek átírásának rendszere, a regionális együttműködés stb.) az FNB részére a tárgyalási anyagokat előkészíteni, ezekben erős tapasztalatokat szerzett. A második konferenciára Londonban került sor (1972), ahol Földi Ervint két munkacsoportba is beválasztották: a földrajzinév-egységesítés terminológiáján dolgozó munkacsoportba (mai nevén UNGEGN Working Group on Toponymic Terminology) és a latin betűs átírásokkal foglalkozó munkacsoportba (ma Working Group

on Romanization System). Harmadik eredményként a konferencia határozata értelmében az 1972 és 1977 közötti időszakban hazánk látta el az UNGEGN regionális tagozódása szerinti Kelet-, Közép- és Délkelet-európai Divízió (ECSEED), azaz Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország és Magyarország földrajzinév-bizottságainak munkáját összefogó szerepet. 1975 januárjában az ECSEED – kiegészülve a Szovjetunióval mint önálló divízióval – Budapesten tartotta meg konferenciák közti ülését, ami egyben felkészülés volt az UNGEGN soron következő tanácskozására. Sajnos anyagok nem, csak a beszámoló áll rendelkezésre. A regionális ülésen szorgalmazták minden országban az országos hatáskörű bizottság felállítását, bemutatták egymásnak és néhány vonatkozásban összehangolták a készülő földrajzinév-táraik szerkezetét. Közös előterjesztést készítettek arról, hogy az ENSZ égisze alatt, de a saját szerkesztésű névtárakat adják ki (tulajdonképpen az amerikai névtárak terjesztése helyett). Együttműködést kezdtek a nemzetközi földrajzinév-egységesítés szakkifejezéseit tartalmazó összeállítás értelmezéséről, és megvitatták az exonimák lehetőség szerinti csökkentéséről szóló ajánlások megvalósíthatóságát. Csehszlovák mintára elkészült egy lista a tenger alatti objektumok 1:2 500 000 méretarányú térképeken használatos neveiről. A bolgár és szovjet kollégák latin betűs átírási kérdéseket világítottak meg.

Az UNGEGN 1975 márciusi, New York-i ülésén a divíziót Radó Sándor elnök képviselte. Magyarország több jelentős dokumentumot terjesztett elő a divízió nevében. Részen ezen előterjesztés alapján tárgyalták a tengerfenék-domborzat egységesítésének, az itt használt földrajzi köznevek közös értelmezésének szükségességét. Benyújtottuk a koreai átírás tárgyalási anyagát, valamint a kínai és

■ Beszámoló a 2. ENSZ Földrajzinév-egységesítési Konferenciáról (részlet; forrás: Lechner Tudásközpont)

mongol átírás előkészületeit. Egyébként egy olyan elv kezdett kibontakozni, hogy a – nemzetközi, főleg angolszász megoldások elfogadása helyett – az átadó ország rendszerét kell előnyben részesíteni. Exonimák kezelését és a névtárak tartalmi egységesítésére vonatkozó anyagokat nyújtottunk még be. Az ülésen olyan kemény viták folytak az ún. ENSZ-névtárak vagy világnévtár kérdéseivel kapcsolatban, hogy az többekben az egész munka, sőt a szervezet beszüntetésének a gondolatát vetette fel. Az ellentétek fő oka az volt, hogy az Amerikai Egyesült Államokban rendelkezésre állt egy csaknem globális, katonai alkalmazásra is megfelelő pontosságú koordinátákat tartalmazó névtár, amelyet a Védelmi Minisztériumban szerkesztettek még a II. világháború alatt és után. Ezeknek az ENSZ tagállamokkal való egyeztetései által – ahogy tervbe vették – felfrissített és érzékeny adatokhoz juthattak volna. A tagállamok saját maguk által szerkesztett hozzájárulásának elvét elsősorban a szocialista országok (aktuálisan a Szovjetunió mellett éppen Magyarország) képviselte, de támogatást

■ Földi Ervin (családi fényképgyűjteményből)

kaptak több nyugat-európai és közel-keleti ország részéről is.

Az 1977. évi ENSZ-konferencia (Athén) lebonyolítása – hagyományosan – öt technikai bizottságban zajlott. Az I., nemzeti egységesítéssel, nemzetközi tanfolyamokkal és az egységesítés szakkifejezéseivel foglalkozó technikai bizottság élére Földi Ervint választották. Magyar vonatkozású hír volt, hogy a konferencia elfogadta a nemzetközi névtárak egységes kivételére két évvel korábban tett magyar (valójában divizionális) javaslatot. Ugyancsak magyar kezdeményezés nyomán a tengeri és a tenger alatti nevekkal kapcsolatos ENSZ ajánlás a Nemzetközi Hidrográfiai Szervezettel való együttműködést írta elő. Miután Josef Breut (Ausztria) az UNGEGN vezetőjévé választották, a latin betűs átírásokkal foglalkozó munkacsoport vezetését Földi Ervin vette át.

Országnevek

Az országnevek tekintetében a bizottság a lehetőségek szerint minél hamarabb reagált a nemzetközi politikai fejleményekre, de időnként a teljes anyagot elővette és felülvizsgálati lehetőséget nyitott. Az előbbi szerint 1972-ben a korábbi Kelet-Pakisztán helyén alakuló állam nevét a *Bengáliáról* és *Bengál Népi Köztársaságról*, illetve *Bengálról* és *Bengáli Népi Köztársaságról* szóló előterjesztésekkel szemben *Banglades* és *Bangladesi Népi Köztársaság* alakban állapította meg. Ceylon új neve esetében előkerültek ugyan a szókezdő betű magyar szes ejtését tükrözőtő ötletek, de nem tűnt elég ok eltérni a nemzetközileg elterjedt latin betűs alaktól: *Sri Lanka*. 1976-ban teljesen felújított országnévjegyzéket bocsátott ki a bizottság. Ennek konkrét oka a Magyar Szabványügyi Hivatal MSZ 3410 sz. *Országnevek kódjai* című szabványtervezettel való konzisztencia megteremtése volt. Jellemző a gyorsan változó világra, hogy az előző, 1972. évi lista 55 helyen módosult. Születtek új államok és tartományok (*Bissau-Guinea*, *Északi-Mariana-szigetek*, *Tuvalu*), volt névváltoztatás (*Dahomey* > *Benin*, *Portugal Timor* > *Kelet-Timor*), függetlenné válás megjelenítése a teljes névben (*Mozambiki tartomány* > *Mozambiki Népi Köztár-*

Földrajzinév-bizottság 28. ülés

Előterjesztés új országnevekről és megjegyzések korábbi döntésekhez

KM = Külügyminisztérium
MSZH = Magyar Szabványügyi Hivatal

Eddigi név	Új név vagy megjegyzés
Albánia	Albánia
Albán Népköztársaság	Albán Szocialista Népköztársaság /KM/
Arab Emírségek	A KM az <i>Emírátsok</i> utótagot használja. Továbbra is az eddigi nevet javasoljuk.
Egyesült Arab Emírségek	
Comore-szigetek	A KM az MSZH <i>Comora</i> javaslatát nem kifogásolta. Továbbra is az eddigi nevet javasoljuk.
Francia afar és isza terület	A rövidesen függetlenné váló ország neve előzetesen sajtójelentések szerint <i>Djibouti</i> lesz. Szóba jöhet a <i>Dzsibuti</i> forma is.
Fülöp-szigetek	A KM használatában <i>Fülöp-szigeti Köztársaság</i>
Fülöp-szigetek Köztársaság	Bizottságunk 25. ülése előtt nálunk <i>Fülöp-szigeteki Köztársaság</i> volt.
Libia	Libia
Libiai Arab Köztársaság	Libiai Arab Szocialista Népi Állam /sajtó/
Macau	A KM szerint <i>Macac</i> . Továbbra is az eddigi nevet javasoljuk.
---	A francia IGN országnévjegyzékben külön birtokként szerepel <i>Mayotta</i> . Felvétele indokolt.
Nyugat-Szamoá	A KM a rövid név <i>Szamoá</i> formában javasolja.
Nyugat-szamoai Független Állam	Az Amerikai Szamoá név miatt azonban az eddigi név fenntartása célszerű.

■ Előterjesztés országnevek megtárgyalására (részlet; forrás: Lechner Tudásközpont)

saság, Suriname Köztársaság). A legtöbbször az úgynevezett teljes alakban történtek változások: *Etióp Császárság > Szocialista Etiópia, Máltai Állam > Máltai Köztársaság, Kameruni Egyesült Köztársaság > Kameruni Szövetségi Köztársaság, Laoszi Királyság > Laoszi Népi Demokratikus Köztársaság; Kambodzsa* eldobta korábbi teljes alakját, mások felvettek: *Bahamai Közösség, Sierra Leone Köztársaság, Zöld-foki Köztársaság*. Általános – több névre kiható – változás volt, hogy az -i képzőt lehetőleg kerülni kezdték: *Bahraini Állam > Bahrain Állam, Costa Rica-i Köztársaság > Costa Rica Köztársaság, San Marino-i Köztársaság > San Marino Köztársaság* stb. Természetesen a későbbi változásokat (*Rhodesia > Zimbabwe, Iráni Császárság > Iráni Iszlám Köztársaság, Gilbert-szigetek > Kiribati*) is minél hamarabb követte a bizottság.

A *Földrajzinév-tár* összeállításakor igen sok ágazatközi egyeztetési feladatot kellett végrehajtani (itt leginkább a vízügyi kérdések jönnek szóba), továbbá újabb és újabb tartalommal kellett megtölteni olyan fogalmakat, mint a kötőjellel kapcsolódó földrajzi köznevek, illetve meg kellett határozni, mely nyelvjárási szavak maradjanak meg változatlan formában és melyek szerepeljenek köznyelvi alakjukban. Ezekkel a következő rész foglalkozik majd, a készülőben lévő világatlasz munkálataival együtt.

Intézmények és képviselők

A Földrajzinév-bizottságban az 1970-es években közreműködő intézmények és képviselőik:

- Minisztertanács Tanácsi Hivatala (Lukácsy Róbert)
- Honvédelmi Minisztérium (Papp Lajos)
- MN Térképészeti Intézet (Hrenkó Pál, Mélykúti Mihály)
- Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium (Balogh Béla, Laár Árpád)
- Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium (Szentlőrinczy Géza)
- Kulturális Minisztérium (Reviczky Béla)
- Országos Vízügyi Hivatal (Fábián Tibor, Marek László, Schlégel Oszkár)

- Központi Statisztikai Hivatal (Fórizs Margit, Orlicsek József)
- Magyar Országos Levéltár (Bélay Vilmos)
- a Magyar Tudományos Akadémia MTA Földrajztudományi Kutatóintézet (Beluszky Pál, Keresztesi Zoltán, Pécsi Márton)
- Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya (Szemere Gyula)
- MTA Helyesírási Bizottság (Fábián Pál)
- MTA Magyar Nyelvészeti Munkabizottság (Hexendorf Edit)
- MTA Nyelvtudományi Intézete (Balogh Lajos, Deme László, Kiss Lajos, Végh József)
- Magyar Távirati Iroda (Györffy Tiborné, László Balázs)
- Országos Földügyi Térképészeti Hivatal (Bacsa Imre, Bene András, Kórógyi Imréné, Papp-Váry Árpád, Radó Sándor, Tolnay Lászlóné)
- Országos Pedagógiai Intézet (Érseki György, Guzzi Lászlóné, Lőrincz András, Tóth Aurél, Varajti Károly)
- Kartográfiai Vállalat (Ajtay Ágnes, ifj. Hőnyi Ede, Martinovich Sándor)
- Földmérési Intézet (Földi Ervin)
- Geodéziai és Kartográfiai Egyesület (Takács József).

A lista a valós gyakorlatnak felel meg. Az OFTH vezetője által 1975-ben kiadott szervezeti és működési szabályzat (SZMSZ) ugyan tartalmaz egy listát a bizottságba tagot delegáló intézményekről, de az több ponton eltér a valóságos működéstől. Szerepel rajta a Magyar Rádió és Televízió, de onnan nem vett részt senki a bizottság munkájában, viszont nem szerepel az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium, amely gyakran delegált. Az SZMSZ-ben az Oktatási Minisztérium van nevesítve, de ez nyilván megfeleltethető az üléseken rendszeresen részt vevő Országos Pedagógiai Intézettel. Nincs megadva az sem, hogy az MTA-n belül mely intézmények vagy bizottságok vegyenek részt, és az sem, hogy a honvédség oldaláról két képviselő legyen. Zárójelben azok a személyek szerepelnek, akik rendszeresen, de legalább két alkalommal foglalkoztak földrajzi neves ügyekkel.